

НАВУЧАННЕ СТУДЭНТАЎ ТЭХНІЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ Ў СІСТЭМЕ ПРАФЕСІЙНАЙ ПАДРЫХТОЎКІ

Савіцкая І.У., канд. філал. навук, дацэнт
Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт
Мінск, Рэспубліка Беларусь

Мэты і задачы навучання беларускай мове студэнтаў-нефілолагаў суадносяцца і з агульнай навучальнай мэтай – падрыхтаваць асобу, здольную самастойна думаць, арыентавацца ў разнастайных жыццёвых сітуацыях, і з агульнадыдактычнай мэтай – навучыць разважаць на роднай мове, свабодна карыстацца ёю ў розных сферах грамадскай і прафесійнай дзейнасці. Рацыянальная арганізацыя і інтэнсіфікацыя навучальнага працэсу, павышэнне яго эфектыўнасці – найбольш актуальныя праблемы выкладання беларускай мовы ў негуманітарных вун. Пры такім падыходзе неабходна канкрэтызаваць адбор і віды прэзентацыі вучэбнага матэрыялу, максімальна ўлічваючы пры гэтым мэты навучання і патрэбы студэнтаў, іх будучую прафесійную дзейнасць. Гэта дае магчымасць будаваць навучанне з улікам функцыянальна-стылявой дыферэнцыяцыі сучаснай беларускай літаратурнай мовы.

Пашырэнне сферы функцыянавання беларускай мовы не толькі ў адукацыі, але і ў навуцы патрабуе вывучэння тэрміналогіі, без чаго на пэўным этапе вучэбных і навуковых зносін могуць узнікнуць сур'ёзныя цяжкасці. Менавіта гэты пласт лексікі з'яўляецца вызначальным у разуменні навуковага матэрыялу.

Пры вывучэнні тэрміналагічнай лексікі ў студэнтаў павінна сфарміравацца дакладнае разуменне тых пазамоўных фактараў, на аснове якіх фарміруецца лінгвістычная сістэма навуковага маўлення, веданне агульных унутрыстылявых характарыстык, уяўленне пра стылістычную разнастайнасць навуковага мыслення.

Згодна з тымі поглядамі, што існуюць на паняццёвы змест тэрмінаў і агульнаўжывальных слоў, апошнія выражаюць агульныя, зразумелыя і вядомыя ўсім паняцці. У агульнаўжывальных словах выражаецца “інфармацыя аб пачуццёва ўспрымальных прадметах і з'явах навакольнага асяроддзя, аб эмацыянальным стане чалавека, звязаным з

уздзеяннем на яго гэтых прадметаў і з'яў; у тэрмінах жа на першы план выходзіць інфармацыя аб лагічных абагульненнях якасцей, уласцівасцей, якія адносяцца да пэўных груп або класаў" [2, с. 3].

Каб устанавіць значэнне тэрміна, трэба даць азначэнне (дэфініцыю) паняцця, назваць прыметы прадмета ці класа прадметаў, адлюстраваных паняццем. Змест жа слова раскрываецца праз яго лексічнае значэнне, якое не патрабуе лагічнага выдзялення прымет паняцця. Так, значэнне агульнаўжывальнага слова ў параўнанні са значэннем тэрміна не заўсёды дакладнае, канкрэтнай ілюстрацыяй чаго могуць служыць прыклады азначэння лексем у агульналітаратурных (глумачальных) слоўніках і ў спецыяльных (тэрміналагічных) слоўніках. Параўнайце: вязкасць 'уласцівасць вязкага (вязкі – клейкі, ліпкі, цягучы)' і вязкасць 'уласцівасць вадкасці і газаў аказваць супраціўленне перамяшчэнню адной іх часткі адносна іншых'; золата 'хімічны элемент, высакародны метал жоўтага колеру, які валодае вялікай гнугкасцю і цягучасцю (скарыстоўваецца для вырабу каштоўных рэчаў і як мера каштоўнасцей)' і золата 'хімічны элемент, атамны нумар 79, атамная маса 196,97. Метал ярка-жоўтага колеру, шчыльнасць 19320 кг/м³, тэмпература плаўлення 1064°C, выкарыстоўваецца як мера каштоўнасцей'.

Выкладчыку неабходна арыентавацца на тое, каб студэнты засвоілі асноўныя пытанні і праблемы тэмы: паняцце тэрміна і тэрміналогіі, паходжанне і ўтварэнне тэрмінаў, лексіка-граматычная характарыстыка тэрмінаў, спецыфічныя семантычныя працэсы ў сучаснай тэрміналогіі, асаблівасці перакладу тэхнічных тэрмінаў. Студэнты павінны зразумець, што тэрміналогія – гэта частка агульнай лексічнай сістэмы мовы, якая функцыянуе ў спецыфічнай галіне дзейнасці – у навуцы. Утвараючы падсістэму, яна характарызуецца пэўнымі прыкметамі. Так, многія даследчыкі падкрэсліваюць наяўнасць у тэрміналогіі ўсіх лексіка-семантычных працэсаў, характэрных для лексікі наогул: полісемія, сінанімія, антанімія, аманімія [1, 2, 3, 4]. Аднак пры вывучэнні гэтых з'яў неабходна ведаць, што кожная з іх рэалізуецца ў тэрміналогіі спецыфічна. Напрыклад, у навукова-тэхнічнай тэрміналогіі сінонімы суадносяцца з адным і тым жа паняццем і аб'ектам; яны не характарызуюць іх розных уласцівасцяў, не выконваюць стылістычных функцый, у адрозненне ад агульналітаратурнай мовы. У тэрмінасістэме рэалізуецца перш за ўсё семантычная

разнавіднасць сінаніміі з функцыямі ўдакладнення і замяшчэння: *слайд – дыяпазітыў, фанаграма – гукапіс, дыфузор – мембрана*.

Адсюль асноўнымі задачамі, якія стаяць перад студэнтамі розных спецыяльнасцей, выступаюць наступныя: аналіз ролі той ці іншай тэрміналогіі ў камунікацыйных працэсах; вызначэнне месца тэрміналогіі ў сістэме мовы; даследаванне семантычнай разнастайнасці тэрмінаў у супастаўленні са словамі агульнаўжывальнай лексікі і свабоднымі словазлучэннямі; даследаванне спецыфікі тэрміналагічных словазлучэнняў у супастаўленні са свабоднымі і фразеалагічнымі.

Вельмі важна таксама, каб у працэсе работы з тэкстамі па спецыяльнасці выкладчык пазнаёміў студэнтаў з асаблівасцямі ўтварэння і ўжывання тэрмінаў у беларускай мове. Пры гэтым неабходна звяртаць увагу на супастаўленне тэрмінаў беларускай і рускай моў, паколькі менавіта параўнанне, выяўленне адрозненняў і падабенства ў будове, словаўтварэнні і сістэмнай арганізацыі спецыяльнай лексікі дапамагае студэнтам авалодаць навыкамі перакладу навуковых тэкстаў. Усё гэта прыводзіць не толькі да трывалага засваення тэрміналогіі, але і да лепшай арыентацыі ў сістэме навуковых паняццяў пэўнай спецыяльнасці.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Антанюк, Л.А. Беларуская навуковая тэрміналогія: фарміраванне, структура, упарадкаванне, канструяванне, функцыянаванне / Л.А. Антанюк. – Мінск: Навука і тэхніка, 1987. – 240 с.

2. Беларуская мова. Тэхнічная лексіка: вуч. дап. / Н.В.Гаўрош [і інш.]; пад рэд. Н.В.Гаўрош. – Мінск: БНТУ, 2015. – 110 с.

3. Ляшчынская, В.А. Студэнту аб мове: прафесійная лексіка / В.А. Ляшчынская. – Мінск: УП “ІВЦ Мінфіна”, 2003. – 243 с.

4. Мінакова, Л.М. Беларуская навукова-тэхнічная тэрміналогія: фарміраванне, функцыянаванне, развіццё: манаграфія / Л.М. Мінакова, С.М. Аніськова, А.А. Станкевіч. – Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны, 2004. – 146 с.